

מערך שיעור ליום זכויות הילד הבינלאומי ואמנת האו"ם בדבר זכויות הילד – כיתות ד', ה', ו'.

מטרות: הכרת האמנה בדבר זכויות הילד, מדוע קיימת אמנת זכויות הילד, התמודדות עם התנגשויות ואיזונים בין זכויות.

משך המעריך: 45 דקות.

רקע למורה: ההכרה בזכויות ילדים/ות התפתחה בעולם באופן הדרגתי. תחילה הודגשו זכויות פאסיביות של ילדים/ות, כמו הגנה מפני פגיעה וניצול, כמו גם טיפוח ושמירה על רווחתם/ן. בהדרגה צורפו גם הזכויות האזרחיות והפוליטיות כמו חופש הביטוי, חופש המחשבה, המצפון והדת, הליך הוגן והזכות להתאגד. זכויות אלה לא הוכרו בעבר כזכויות ילדים/ות. הרעיון של מתן זכויות אקטיביות לילדים/ות התפתח בעקבות תפיסה הרואה בילדים/ות אדם שלם ולא כרכוש ההורים כמו שהיה נהוג לחשוב בעבר ושיש לתת משקל לרצון הילדים/ות בעיצוב חייהם/ן.

בנובמבר 1989, אומצה "אמנת זכויות הילד" על ידי האו"ם ובה המדינות החתומות מתחייבות לקיום, שמירה והגנה על זכויותיהם של ילדים/ות. לצורך אמנה זו ילד/ה מוגדרת/ת כ-מי שגילו/ה לא עולה על 18 שנים, אלא אם נקבע גיל הבגרות קודם לכן על-פי הדין החל על הילד (סעיף 1 לאמנה), אשר נמצא בתחום השיפוט של המדינה (סעיף 2 לאמנה). ישראל חתומה על האמנה משנת 1991 ואושרה עוד באותה שנה.

האמנה הינה המסמך הבינלאומי המקיף והחשוב ביותר בתחום זכויות ילדים/ות עד היום. המדינות החתומות מכירות במעמדם הרגיש והמוחלש של ילדים/ות עקב גילם/ן הצעיר ובתלות הרבה שיש לילדים/ות בדמויות סמכות ומערכות ביורוקרטיות במגוון תחומי החיים כמו: בריאות, חינוך, רווחה ומשפט. בהתאם לכך, האמנה מקיפה את מירב תחומי החיים והסמכות המשפיעים על חייהם של ילדים/ות, מאחריות ההורים ועד מערכות החינוך, הרווחה והמשפט היות וילדים/ות אינם/ן יכולים/ות להגן על עצמם/ן. כמו כן, האמנה לוקחת בחשבון את הקלות היתרה שבה ניתן להפר את זכויותיהם/ן של ילדים/ות, אפילו כשמדובר בזכויות הבסיסיות ביותר. האמנה חלה על כל ילד וילדה באשר הם ללא הבדל דת, מין, גזע, אמונה, מוצא, גיל, מצב בריאותי, שכלי ונפשי.

מצב משפטי בישראל – למרות שישראל חתמה בשנת 1991 על אמנת זכויות הילד, האמנה לא מוסדה בחקיקה משמעותית בישראל למעט חוק זכויות התלמיד (2000). במישור הבינלאומי מהווה האמנה חלק מהמשפט הבינלאומי הפומבי ולכן מחייבת את המדינות שאשררו אותה לקיים את הוראותיה, זאת להבדיל מהמסמכים ההצהרתיים שקדמו לה. אשרור האמנה על ידי ישראל לא הופך אותה לחוק ישראלי למרות שהאשרור מחייב את המדינה לקיום הוראות האמנה ולהתאמתה לחוקי המדינה והוראותיה. היות והאמנה איננה חוק בישראל, לא ניתן לאכוף באופן ישיר את קיום הוראותיה בבית המשפט. אכיפה מסוג זה תהיה אפשרית בתנאי שהוראות האמנה יעוגנו בחוק הישראלי. עד שזה יקרה, האמנה משמשת כמקור פרשני בפסיקות בית המשפט. [להמשך קריאה:](#)

[יעוץ וחקיקה.](#)

בדוח ממרכז המחקר והמידע של הכנסת (2010) על פעולות ישראל ליישום האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד, מדגישים את הליקויים הרבים ביישום האמנה בישראל בעיקר בתחומי הגנה מפני אלימות והתעללות, אפליה וזכויות קטינים בהליכים משפטיים.

חוק זכויות התלמיד (2000) – זכויות התלמיד בישראל נסמכות על שני מקורות נורמטיביים: חוק זכויות התלמיד שנחקק בשנת 2000 והאמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד. האמנה הבינלאומית מכירה בזכות התלמיד לחינוך, בריאות, לחופש המחשבה, המצפון והדת, חופש ההתאגדות וההתקהלות, כבוד, פרטיות, מנוחה, לפנאי ולפעילות תרבותית. לעומת זאת, חוק זכויות התלמיד עוסק בזכויותיהם של תלמידים/ות תחת מערכת החינוך בישראל ודן בנגזרת צרה ביותר של זכויות מאלו הנזכרות באמנה ובהן הזכות לחינוך, איסור אפליה, הזכות לכבוד (בהקשר הטלת משמעת), חופש ההתאגדות (מועצת התלמידים) והזכות לפרטיות (גילוי פרטי תלמיד שהגיעו לעובד ההוראה במילוי תפקידו). נוסף על כך, בחוק זכויות התלמיד מנויות זכויות שאינן מעוגנות באמנה האמורה: הזכות להיבחן בבחינות בגרות, הזכות שלא להיענש בשל מעשה או מחדל של ההורים והזכות להליך הוגן במסגרת החלטה לסלק תלמיד מבית הספר לצמיתות. (מתוך: [זכויות וחובותיו של התלמיד](#)).

התנגשויות ואיזונים בין זכויות – במקרים רבים חלה התנגשות בין זכויות ויש צורך לפתור זאת, לרוב על ידי איזונים. התנגשות בין זכויות יכולה להתרחש בין אדם לחברו/זולתו ובין אדם לכלל החברה. וועדת המשנה לחינוך (בראשות פרופ' אורית איכילוב) שפעלה במסגרת הוועדה לזכויות הילד ניסחה שורה של עקרונות במטרה לאפשר מימוש מוצלח ומאוזן של זכויות תלמידים בבית הספר (דוח רוטלוי-חינוך, 2013). אציג בקצרה שישה עקרונות מרכזיים:

- הגדרת גבולות הזכות: זכויות האדם, ויהא זה מבוגר או ילד, אינן בלתי מוגבלות. בדרך כלל תוגבל זכות כאשר היא פוגעת באופן משמעותי בזכותו של אדם אחר או באינטרס חשוב של המדינה (ובמקרה שלנו בית הספר).
- שמירה על אורח חיים תקין במוסד החינוך: במרכז העשייה של מוסד החינוך נמצאים תהליכי הוראה-למידה-הערכה. בעת יישום הזכויות יש להיות ערים לצורך לאפשר את קיומם של תהליכים אלה.
- עיקרון הכשרים המתפתחים: מידת האוטונומיה במימוש הזכויות המוענקות לילד תלויה הן בגילו והן במידת בגרותו. העצמאות הניתנת לילד צריכה להיות הדרגתית ולאיש הצוות החינוכי תפקיד מרכזי בהנחיה ובליווי התלמיד במימוש זכויותיו ובפיתוח יכולתו לקבל החלטות ולפעול באופן אוטונומי.
- יצירת אקלים של כבוד הדדי במוסד החינוך: זכויות אינן נחלתם של ילדים בלבד, ובלב נושא הזכויות עומד ערך כבוד האדם באשר הוא אדם, ויהא זה ילד, מורה או הורה. ההתייחסות אל התלמידים, ההורים וחברי הצוות הבית ספרי צריכה להיות כאל חברים בקהילה שבה מוטל על כל אדם לכבד את זכויות רעהו.

- תפקיד המבוגר בליווי הילד: העיסוק בזכויות התלמיד אינו נוגע לתלמיד בלבד. איש החינוך המודע לזכויות תלמידיו והמבקש ליישמן יפעל בדרכים מסוימות ויקבל על עצמו מגבלות שונות. יחד עם זאת, ההכרה בזכויות אינה שוללת הכרה בסמכותו המקצועית של איש חינוך ואינה חותרת תחת תפקידו. גם להורים מעמד וחלק במערכת החינוך. למבוגר, ויהא זה הורה או מורה, תפקיד מרכזי בליווי הילד בתהליך שבו הוא מכיר את זכויותיו ולומד ליישמן. במקרים רבים אף מוטל על המבוגר להכריע בדילמות הנובעות מהתנגשות בין זכויות שונות של הילד, או לקבל החלטה עבור הילד לאחר ששמע את דעתו ולקח בחשבון את זכויותיו.
- הצורך לשלב בין למידה ליישום: פעמים רבות נגלה כי בבית ספר המנסים ליישם זכויות ללא שהדבר מעוגן בלמידה משמעותית של הנושא, הן על ידי הצוות והן על ידי התלמידים, יובנו הזכויות שלא כהלכה והמורים ירגישו כי "איבדו שליטה" על המתרחש. לעומת זאת, גם לימוד תיאורטי של זכויות ללא יישום בחיי היומיום בבית הספר, מעביר מסר בעייתי של "פיו וליבו אינם שווים", ומלמד את התלמידים שיעור בצביעות ולא שיעור בזכויות. נדרשת אפוא התמודדות אמיצה, הכוללת שילוב בין לימוד לבין יישום של זכויות בקהילת בית הספר. (קרדיט: יעל איילון, שיעור בזכויות הילד, פנים, הסתדרות המורים בישראל – הקרן לקידום מקצועי, אפריל 2007).

עיקרי אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד:

- לכל ילד/ה הזכות להתפתחות גופנית ונפשית, בביטחון, בשלום, בריאות, בשוויון, בכבוד ובחופש.
- לכל ילד/ה הזכות לחיי משפחה, קבלת מזון, דיור נאות, הגנה, אהבה והבנה.
- לכל ילד/ה הזכות לזהות, קבלת שם ונתינות.
- לכל ילד/ה הזכות לחינוך, הגשמה עצמית, הזדמנות שווה, מיצוי יכולתו וכישוריו.
- לכל ילד/ה הזכות לפרטיות, סודיות והגנה על רכשו.
- לכל ילד/ה הזכות למניעת ניצול, הזנחה, השפלה והתאכזרות.
- לכל ילד/ה הזכות להתחשבות משפטית ולהגנה מיוחדת ורגישה של מערכות החוק.
- לכל ילד/ה הזכות להשתלב בחברה ולשוויון, ללא אפליה מכל סוג שהוא.
- לכל ילד/ה הזכות להבעה עצמית בדעה, ברגשות ובחוויה.
- לכל ילד/ה הזכות להצלה ולקדימות בטיפול בזמן מחלה, אסון או מצב חירום.

הערות למורה על הפעילות: חלוקת הכיתה לקבוצות לכל אורך הפעילות (בין 4-6 קבוצות).

- בחירה של פעילות אחת מתוך שתיים (יש לבחור בין משחק אסוציאציות או פאזל).
- שימוש בנספח 1: יש להדפיס את נספח 1 בהתאם לכמות הקבוצות. נספח זה הינו נקודות עיקריות מתוך האמנה בדבר זכויות הילד אך כחלק מהפעילות לא ציינו בנספח שמדובר בעיקרי האמנה בכדי לאפשר לתלמידים/ות לנחש במה הנקודות עוסקות. באופציה של פעילות הפאזל (אופציה שניה) יש לגזור את נספח 1 כפאזל לכל קבוצה.

אופציה ראשונה – משחק אסוציאציות (5 דקות). המורה יוצר/ת בשיתוף עם התלמידים/ות שמש "אסוציאציות" על הלוח למושג "זכויות". המטרה היא לדלות מהתלמידים מידע על איך הסך/וואים/ות את המושג "זכויות". המורה יכולה/ה לכוון את הכיתה לזכויות אדם ולזכויות ילדים/ות. בסיום הפעילות יש לחלק את נספח 1 לכל קבוצה ולאפשר לתלמידים לנסות ולנחש מה הנקודות בנספח מייצגות.

אופציה שניה – פאזל (5 דקות). כל קבוצה מקבלת פאזל של עיקרי אמנת זכויות הילד (נספח 1 שנגזר על ידי המורה מראש), על כל קבוצה להרכיב ביחד את הפאזל ובסיום הרכבתו לאפשר לכל קבוצה לנחש מה הנקודות בנספח מייצגות.

חלק שני (5 דקות):

הסבר של המורה על אמנת זכויות הילד, מתי נכתבה ונחתמה האמנה, מי יזם את האמנה ומי חתום עליה. לאפשר לתלמידים/ות לקיים דיון בשאלה מדוע ילדים/ות צריכים/ות אמנה שתגן עליהם/ן. אם יש צורך, לסיים את הדיון עם הסבר על ההכרה של האו"ם במעמדם המוחלש של ילדים/ות עקב גילם/ן הצעיר ובתלות הרבה שיש לילדים/ות בדמויות סמכות ומערכות ביורוקרטיות במגוון תחומי החיים, כמו גם הקלות שבה אפשר להפר זכויות של ילדים/ות.

חלק שלישי (10 דקות):

כל קבוצה תדון בינה לבין עצמה בזכויות ותבחר 2-3 זכויות מתוך עיקרי האמנה ותציג מול הכיתה כיצד הזכות שהם בחרו מתממשת או לא מתממשת בחייהם/ן.

חלק רביעי (20-25 דקות): שימוש בנספח 2.

דיון על התנגשויות בין זכויות. הצגת 4 מקרי בוחן (נספח 2) מול הכיתה בהן זכויות המופיעות באמנה מתנגשות עם זכויות אחרות. לאחר כל מקרה בוחן יש להעלות לדיון את השאלות הבאות:

1. מהי זכות הילד/ה שנפגעת במקרה הבוחן? (לכוון את הילדים/ות להסתכל בעיקרי האמנה).
2. למה נפגעת הזכות של הילד/ה או בשם איזו זכות נפגעת זכות/ה של הילד/ה. (המורה תציג/יצגי את הזכות או ההצדקה הנגדית).
3. האם ישנם פתרונות אחרים להתמודדות עם התנגשות?

סיכום נושא על ידי העלאת שאלות ודין עם הכיתה:

מדוע כתבו אמנה למען ילדים/ות? (מתוך הכרה במעמדסן המוחלש של ילדים/ות והקלות שבה אפשר להפר זכויות בסיסיות).

מי שומר על קיום האמנה? (מערכת המשפט, מערכת החוק, המדינה, האו"ם, מערכת הרווחה, מערכת החינוך, מערכת הבריאות ומשפחה).

למי מיודעת האמנה? (לכל ילד/ה באשר הסן ללא הבדל דת, גזע, מין, אמונה, גיל, מוצא, מצב בריאותי, שכלי, נפשי או כל טעם אחר).

1. לכל ילד/ה הזכות להתפתחות גופנית ונפשית, בביטחון, בשלום, בבריאות, בשוויון, בכבוד ובחופש.
2. לכל ילד/ה הזכות לחיי משפחה, קבלת מזון, דיור נאות, הגנה, אהבה והבנה.
3. לכל ילד/ה הזכות לזהות, קבלת שם ונתינות.
4. לכל ילד/ה הזכות לחינוך, להגשמה עצמית, הזדמנות שווה, מיצוי יכולתו וכישוריו.
5. לכל ילד/ה הזכות לפרטיות, לסודיות והגנה על רכושו.
6. לכל ילד/ה הזכות למניעת ניצול, הזנחה, השפלה והתאכזרות.
7. לכל ילד/ה הזכות להתחשבות משפטית ולהגנה מיוחדת ורגישה של מערכות החוק.
8. לכל ילד/ה הזכות להשתלב בחברה ולשוויון, ללא אפליה מכל סוג שהוא.
9. לכל ילד/ה הזכות להבעה עצמית בדעה, ברגשות ובחוויה.
10. לכל ילד/ה הזכות להצלה ולקדימות בטיפול בזמן מחלה, אסון או מצב חירום.

מקרה בוחן 1: בעקבות מקרי האלימות שהתרחשו בבית-ספר באזור המרכז, החליטה הנהלת בית הספר לעשות חיפושים בילקוטים של התלמידים/ות ולהתקין מצלמות ברחבי בית הספר והכיתות שיופעלו כל הזמן. רונה מכיתה ה' לא מסכימה שיחטטו לה בתיק ושיצלמו אותה כל הזמן.

למורה: הזכות שנפגעת – הזכות לפרטיות. הזכות נפגעת בשם – הזכות לביטחון.

מקרה בוחן 2: ההורים של עידו בן ה-10, משתייכים לקבוצת הורים שלא שולחת את ילדיהם לבית הספר, ורק במידה ומתאפשר להם, מלמדים את הילדים בבית. עידן לא הולך לבית הספר כמו שאר חבריו. בנוסף, ההורים של עידן עובדים ולא תמיד יכולים ללמד אותו בבית. הוריו של עידן אומרים כי הם לא רואים לנכון לשלוח את עידן לבית הספר כי הם מאמינים שזאת זכותם ואמונתם.

למורה: חשוב לציין כי מדובר במקרים שהילד בבית ללא מסגרת לימודים בכלל וללא חינוך ביתי. הזכות שנפגעת – הזכות לחינוך, שוויון הזדמנויות ומיצוי יכולתו וכישוריו. הזכות נפגעת בשם – אמונתם של ההורים.

מקרה בוחן 3: ליובל יש יומן שבו הוא כותב כל ערב. בשבועות האחרונים יובל נהיה עצוב ואינו משתף את ההורים במה שקרה. אבא של יובל מודאג כי הוא רוצה שיובל יהיה שמח ובריא. הוא לא יודע מה קרה ליובל ולמה הוא עצוב, אז הוא קורא ביומן של יובל לראות אם קרה משהו רע ואולי הוא יוכל לעזור.

למורה: הזכות שנפגעת – הזכות לפרטיות. הזכות נפגעת בשם – ביטחון והגנה.

מקרה בוחן 4: המורה דינה דורשת מהכיתה לשבת בשקט ולהקשיב בזמן השיעור, אך יש מספר תלמידים עם הרבה אנרגיה שרק רוצים לשחק וזה מפריע למהלך השיעור. דינה אומרת לכל הילדים כי יש כללים לכיתה וצריך לעמוד בהם, שבזמן השיעור אסור להפריע לה כי המשחק שלהם עלול להפריע ללמידה של שאר הכיתה ואף לפגוע באחד מהם או אחד מחבריהם.

למורה: סוגיה זו יותר מאתגרת מהקודמות מכיוון שהיא עוסקת בענייני סמכות, דמות מבוגרת והכללים בכיתה. הזכות שנפגעת – הזכות להבעה עצמית בדעה, רגשות ובחוויה. הזכות נפגעת בשם – סמכות המורה וכללי הכיתה. משרד החינוך רואה בסמכות המורה וכללי הכיתה ככלי חשוב להקניית משמעת והעצמה לילדים שתוביל להתפתחות הילד/ה. בנוסף, הסמכות והכללים נועדו למנוע פגיעה של הילד בעצמו או בסביבתו. לפי מילון ספיר (1997) – "זכות חוקית של אדם או של מוסד שיציתו להם".